

«Way to science»

Международной научной конференции. (г. Томск, 11-13 мая 2010 г.), Томск, 2010, С. 181 – 186.

3. Просалова В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу, Філологічні семінари, 2013, Вип. 16, С. 46 – 53.

4. Циховська Е. Теоретичні дилеми поняття інтермедіальності, Слово і час: наук.-теорет. журн. / Ін-т літ-ри ім. Т.Г. Шевченка. К.: Фенікс, 2014. № 11, С. 49 – 59.

5. Rajewsky I.O. Intermediality, intertextuality and remediation: A literary perspective on intermediality / I.O. Rajewsky // Intermédialités. 2005, № 6, P. 43 – 64.

6. Scher P.S. Einleitung: Literatur und Musik Entwicklung und Stand der Forschung Literatur und Musik: Ein Handbuch zur Theorie und Praxis eines komparatistischen Grenzgebietes, Berlin: E.Schmidt, 1984, P. 9 – 26.

Pavynska Nataliia Anatoliivna

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate Professor

of the Department of Social and Economic Disciplines Municipal Establishment

«Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy»

Kharkiv regional council

Kharkov, Ukraine

**TO THE QUESTION OF FORMATION OF THE PERSONALITY
LIGHTING IN SCIENTIFIC KNOWLEDGE**

Павинська Наталія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ
В НАУКОВИХ ЗНАННЯХ**

In this study, an analysis of the question of the formation of a person's worldview was conducted. The category «outlook» in the humanitarian sciences, philosophical doctrines and in terms of sociological research is analyzed.

Key words: worldview, personality, category, components.

У даному дослідженні проведено аналіз питання формування світогляду особистості. Проаналізовано категорію «світогляд» в гуманітарно-науковому знанні, філософських вченнях та з точки зору соціологічних досліджень.

Ключові слова: світогляд, особистість, категорія, компоненти.

Для того щоб виявити діапазон проявів світогляду особистості в процесах життєдіяльності людини в соціумі і, зокрема, в умовах освіти і самоосвіти

особистості, звернемося до аналізу категорії «світогляд», в гуманітарно-науковому знанні. Проведене дослідження дозволило виділити основні світоглядні категорії, такі як: відношення, відчуття, сприйняття, розуміння, мислення, перетворення, – в яких виражається змістовний сенс поняття світогляду в різних гуманітарних науках.

Разом з тим, в соціально-психологічних і педагогічних науках зміст світоглядних категорій виявляє склад духовних компонентів світогляду особистості (поглядів і переконань, цілей і установок діяльності, світоглядних принципів поведінки і відносин суб'єкта в суспільстві). Вони виступають основою для її творчо-активної життєвої позиції, що розкривається в пізнавальній, комунікативній і діяльнісній практиці.

У педагогічному пізнанні склад світогляду особистості розглядається як взаємопов'язане з психолого-педагогічними умовами, «процедурами і механізмами» світоглядного самовизначення особистості в системах навчання, виховання і освіти в соціумі.

Разом з тим, є особлива специфіка наукового розгляду феномена світогляду. При цьому виявляються фактори і суб'єктивні умови, які сприяють реалізації глибинної духовної потреби особистості і суспільства в своєму конкретно-історичному світоглядному самовизначенні. Воно протікає як на основі обґрунтованого світосприйняття і адекватного тлумачення людиною дійсності, так і за рахунок процесів розвитку гармонійного світовідчуття, цілісного світосприйняття і в ході діяльності людей, перетворюючої навколишній світ.

Зазначимо, що світогляд окремої особистості є ядром її індивідуальної свідомості і одночасно формою суспільної самосвідомості. Все багатство індивідуальної світоглядної свідомості поповнюється саме на основі сукупності форм суспільної свідомості, що закріплюють загальнозначущі для даного часу і людської спільноти норми і еталони поглядів на світ, людину і його способи діяльності в світі і соціумі.

За ступенем глибини знань, логіки мислення, інтелектуальної зрілості в світогляді розрізняються буденно-масовий (життєвий) і теоретичний рівні. До буденно-масового рівня належить міфологічний, релігійний і реалістичний світогляд, а до теоретичного – або теологічний, або філософський (ідеалістичний і матеріалістичний), або цілісний і системний науковий світогляд.

У середині XIX століття Ф. Енгельсом виділені історичні типи світогляду, які склалися, з його точки зору, в зв'язку зі змінами в часі всіх складових суспільно-історичного процесу: технічних засобів і способів діяльності людини; соціально-економічних і духовно-культурних відносин між людьми; змісту духовного світу самої особистості. Зокрема, Ф. Енгельс відзначає, що в історичних типах світогляду – міфологічному і античному, філософському і релігійному, гуманістичному і природно-науковому, відбилася специфіка усвідомлення людиною власної духовної сутності на різних етапах свого соціально-історичного розвитку.

У гуманітарному знанні доведено, що світогляд як форма суспільної самосвідомості виникає історично значно раніше, ніж філософія і наука, а саме – на найдавнішому ступені розвитку людського суспільства, і втілюється в міфологічних уявленнях древніх про світ. Міфологічне світовідчуття ґрунтувалося на синкретизм свідомості людини. Це обумовлювало як переважання процесів уяви і фантазії, ніж аналітичного мислення в пізнавальній практиці людей, так і їх «труд-магічно-

«Way to science»

художнє» (М.С. Каган) освоєння світу, що сповна відобразили релігії, мистецтво і фольклор різних народів.

Філософський світогляд, є теоретичною формою суспільної свідомості, представленої в філософських вченнях, системах і концепціях. У них узагальнюються основоположні закономірності існування світу, людини і суспільства. У пошуках відповідей на основні питання філософії про пізнання світу і його субстанціональних підставах, на сенсожиттєві пошуки людства і його спроби осмислити своє минуле, сьогодення і передбачати майбутнє, реалізується світоглядна функція філософського знання [5, с. 366].

Важливо, що вже в філософських вченнях античного світу фіксуються світоглядні аспекти взаємин людини і суспільства, характеризується якісний склад ідношення особистості. Так, давньогрецький філософ Платон (427–347 до н.е.) в діалозі «Федон» в образній формі показує, що моральні якості особистості, серед яких чеснота, справедливість, розсудливість, з одного боку, знаходяться людиною в умовах суспільного життя, а, з іншого, самі породжують допомогою цієї людини, соціально прийнятні відносини в суспільстві. Однак, для того щоб особистість набула ще більш високий духовний статус, їй необхідно з'єднати добродійні якості – якості душі людини, з якостями його розуму – мудрістю світогляду [4, с. 88–89].

Зазначимо, що Аристотель (384–322 до н.е.), учень Платона і основоположник етики, особливо підкреслював значення синтезу в моральному відношенні особистості, який складається з моральних знань, їх особистісно-ціннісного усвідомлення і реального втілення в діяльній практиці людини у вигляді моральних якостей.

Іншими словами, це і є ідея єдності змісту морально-світоглядної свідомості і досвіду соціально-моральної поведінки особистості в суспільстві, що згодом стала провідним педагогічним принципом світоглядного розвитку особистості в умовах діяльності.

Педагогічно цінні міркування Аристотеля про реальні шляхи досягнення цієї єдності. Він вважав, що «вірно спрямований розум буває згоден з рухами почуттів», оскільки «скоріше вірно спрямований рух почуттів, а не розум служить початком чесноти» [1, с. 357]. В даних уявленнях виявляється важливий аспект розвитку світогляду особистості – формування моральних і духовних світоглядних почуттів, які виявляють глибину світовідношення, характер світовідчуття в перетворювальній практиці людини в світі і соціумі.

При подальшому історичному розвитку філософської думки духовні і практико-орієнтовані аспекти відношення людини, взаємопов'язані як з конкретно-історичними умовами, так і сформованим рівнем соціально-економічного і духовно-культурного розвитку суспільства, аналізуються з позицій або ідеалістичних, або матеріалістичних напрямів у філософії.

Для ідеалістичного світогляду характерна духовна опора на уявлення про надприродне світовому початку, яке існує в тому чи іншому вигляді, організовує світовий порядок і зумовлює людські долі. Матеріалістичний світогляд виходить з принципового визнання матеріальної першооснови природного і соціального світу. При цьому сукупність усіх виробничих відносин в світі і соціумі обумовлює і виявляє природничо-наукову орієнтацію світогляду особистості як суб'єкта пізнавальної та трудової діяльності, учасника соціальних і професійних взаємодій між людьми.

Риси природно-наукового і реалістичного світогляду виявляються в світському і гуманістичному відношенні, що формується в західноєвропейському суспільстві періоду XIV – XVI століть, що отримав назву епохи гуманізму. У гуманістичних філософських навчаннях (Л. Балла, М. Монтень і ін.) затверджуються висока цінність і унікальність людської особистості, її особливе становище в світобудові і покликання реалізуватися в якості творця світу і творця самої себе.

Для гуманістичного світосприйняття і світорозуміння характерна свобода людини від релігійних догм і приписів. Це обумовлює активність його життєвої позиції як щодо пізнання, освоєння навколишньої дійсності і її соціально-економічної перебудови, так і в плані вибудовування особистістю власної життєдіяльності.

На відміну від суб'єктивно-ідеалістичного трактування, соціологічне розуміння світогляду, введене в цей же період німецьким соціологом М. Вебером, відноситься до системи переконань певної соціальної групи, класу, суспільства (3, с. 427). Цим доводиться взаємозв'язок і спільність змісту індивідуального і суспільного світогляду і, отже, взаємозумовленість процесів світоглядних змін в духовній сфері соціуму і духовній сфері належить особистості. При цьому формується світовідчуття людини, в першу чергу, проявляється в добросовісній, розумно і морально організованій професійній діяльності. Вона, з точки зору М. Вебера, стає тим тереном, де особистість реалізує своє діяльне і світоглядно осмислене призначення в соціумі (2, с. 49–53).

Таким чином, в загальних наукових підходах феномен світогляду розглядається як найважливіший компонент становлення суспільства і особистості. Він обумовлює цілісне духовно-практичне освоєння навколишньої дійсності людьми в процесах пізнавальної діяльності та соціальних взаємодій, в умовах професійної освіти і праці, в індивідуальній практиці життєдіяльності людини.

Література:

1. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель. – Минск : Литература, 1998. – 1392 с.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества / М. Вебер ; пер. с нем. – Москва : Юрист, 1997. – 704 с.
3. Дэвид Джери, Джулия Джери. Большой толковый социологический словарь / Пер. с англ. – Москва : Вече АСТ, 1999. – Том 1. – 544 с.
4. Платон. Федон, Пир, Федр, Парменид. / Платон ; пер. с древнегреч. – Москва : Мысль, 1999. – 528 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – Москва : Сов. энциклопедия, 1989. – 814 с.